

9. Звіт дирекції державної гімназії з руською викладною мовою в Станіславові за шкільний рік 1936/37. – Станіславів : [б. в.], 1937. – 47 с.
10. Історія української державної гімназії в Станіславові // Альманах Станіславівської землі. – Нью-Йорк ; Париж ; Сідней ; Торонто, 1985. – Т. 1. – С. 261–302.
11. Крип'якевич І. П. Західна Україна / І. П. Крип'якевич // Історія України. – Львів : Світ, 1990. – С. 280–294.
12. Людкевич С. Наші шкільні співаники / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Львів : Видавництво М. Коць, 2000. – Т. 2. – С. 257–259.
13. Людкевич С. Організація музичного виховання / С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Львів : Видавництво М. Коць, 2000. – Т. 2. – С. 293–298.
14. Людкевич С. П. Про музикальне виховання / С. П. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Львів : Видавництво М. Коць, 2000. – Т. 2. – С. 265–268.
15. Мороз Л. Школи церковного співу та їх вплив на розвиток вокально-хорової культури Галичини / Л. Мороз // Музика Галичини : збірка статей ЛДМА ім. М. В. Лисенка / ред. кол. : С. Павлишин [та ін.]. – Львів : [б. в.], 2001. – Т. VI. – С. 203–208.
16. Павлишин С. Денис Січинський / С. Павлишин. – К. : Музична Україна, 1980. – 48 с.
17. Сходчополь-Бойчук Д. Моя школа. До історії монастиря і шкіл Сестер Василянок у Станіславові / Д. Сходчополь-Бойчук // Альманах Станіславівської землі : збірник матеріалів до історії Станіславова і Станіславщини. – Нью-Йорк ; Торонто ; Мюнхен : Укрупринт, 1985. – Т. I. – С. 322–324.
18. Станіславська приватна жіноча учительська семінарія Сестер Василянок // ДАІФО. – Ф. 548, оп. 1, спр. 5. – 49 арк.
19. Черепанин М. В. Музична культура Галичини другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття : монографія / М. В. Черепанин. – К. : Вежа, 1997. – 328 с.

В статтє рассматриваются основные тенденции формирования и развития музыкального образования и способы его функционирования в общеобразовательных учебных заведениях Станислава разного уровня и профиля в исторический период второй половины ХІХ – первой трети ХХ века.

Ключевые слова: музыкальное образование и воспитание, украинское школьничество, национальные традиции, учебное заведение, художественно-культурное развитие.

The article deals with the main trends of the foundation and development of music education and ways of its activities in different comprehensive schools in Stanislaviv at the 2nd half of the 19th – the 1st third of the 20th centuries.

Key words: music education and training, Ukrainian school affairs, national traditions, educational institution, cultural development.

УДК 78.03:7.071.5

ББК 85.310.51

Світлана Салдан

МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ЕВРИТМІЯ У ВАЛЬДОРФСЬКІЙ ШКОЛІ Р.ШТАЙНЕРА

У статті аналізуються основні аспекти музичного виховання та занять евритмії у вальдорфській школі в контексті антропософської науки Р.Штайнера.

Ключові слова: евритмія, вальдорфська школа, антропософія, музичне виховання.

Р.Штайнер – відомий австро-німецький громадський діяч, автор вагомих досліджень у галузі філософії, педагог, дослідник творчості Гете, засновник антропософії. Він надав значні імпульси для розвитку архітектури, театрального мистецтва, медицини та інших галузей наук. Однак найбільш відомим ім'я його стало у зв'язку зі створенням нової педагогічної системи, яку назвали вальдорфською.

Педагогічний феномен вальдорфської школи досліджувався Н.Абашкіною, О.Папач, О.Іоновою, Л.Масол, А.Пінським. Їх роботи присвячені розкриттю сутності визначальних ідей вальдорфської школи, вивченню окремих площин її діяльності та аналізу наукової спадщини Р.Штайнера.

Ефективність виховної ролі музики, а також напрямок і характер її соціального впливу є важливими критеріями, що визначають суспільну значимість музичного мистецтва і його місце в системі духовно-культурних цінностей. У Штайнер-педагогіці заняттям із музики та евритмії, як і естетичному вихованню в цілому, надається особливе значення.

Мета даної статті – ознайомити з поглядами Р.Штайнера щодо ролі музичного виховання та евритмії в системі вальдорфської педагогіки та їх вплив на навчальний процес.

Програма вальдорфської системи охоплює всю гаму розвитку дитини – розумовий і фізичний, культурно-естетичний та моральний, і в усьому є ґрунтовна зумовленість її користності й простоти досягнення конкретної – навчання і виховання людини самодостатньої в існуючому світовому розмаїтті.

Першочергового значення надається емоційно-естетичним чинникам формування особистості, розвитку творчих здібностей. Згідно з поглядами Р.Штайнера, вальдорфська педагогіка є мистецтвом пробудження того, що закладено в людині. Спочатку художнє, потім інтелектуальне – ось основний принцип виховання. Заняття естетично-художнього циклу – музика, живопис, скульптура, архітектура, театр, евритмія (особливий вид мистецтва, синтез думки і слова, кольору і музики, рухів тіла і душі) учні відвідують протягом 12 років навчання у школі, оскільки вважається, що мистецтво звернене до душі, серця та емоцій дитини.

У Штайнер-педагогіці вважається повністю хибним уявлення про те, що музичне виховання необхідне лише дітям, музично обдарованим. Музичні дані є в кожній дитині, але в деяких дітей вони є прихованими, і якщо підійти до цього питання з любов'ю, то ці здібності можна виявити та розвинути.

У вальдорфській школі музика – це ритм, який входить у людину, внаслідок чого вона неначе сама стає скрипкою чи роялем, оскільки внутрішні ритми в неї відтворюють те, що звучить у грі музичного інструмента. Таким чином, музичне переживання виступає як урівноважування слухового сприйняття та ритму дихання й пульсування серця.

Уроки музики посідають надзвичайно вагомe місце в шкільному житті. Початкові заняття вчать дітей слухати музику, розрізняти й добувати звуки, імпровізувати на простих інструментах і приладах – металофоні, ксилофоні, дзвониках, флейті тощо. Вважається, що учні, особливо початкового етапу навчання, повинні слухати тільки живу музику (прослуховування записів відбувається тільки з 7 класу). У вальдорфській педагогіці у зв'язку з ефективністю впливу музичного виховання на розвиток почуттів і волі дитини велика увага приділяється ритмічному чергуванню слухання і виконання музики, а також співу і слухання музики; вважається, що їх взаємодія гармонізує душевний стан людини.

На кожному занятті доцільно застосовувати різні види музичної діяльності: у молодших класах (обов'язково в ігровій формі) – ритмічно-музична гра як продовження мовної гри, яка може включати в себе мовну й співочу роботу, виконання інсценованих пісень, хороводи, музичну грамоту, яка подана через втілення образів у русі. Спільними для цих видів робіт є: постійна присутність елемента ритму, танцювальних рухів, театралізація.

Знайомство з нотною грамотою починається поступово, під кінець другого класу або на початку третього, коли діти вже оперують нею у співі та володіють грою на музичних інструментах “з рук”, спостерігаючи за діями дорослого. Навчаючись грі на флейті, діти засвоюють такі поняття, як лад, тональність, інтервали, акорди, секвенції, варіації; вони імпровізують та komponують тощо. Усі поняття подаються за допомогою образів, які діти можуть зрозуміти й відчувати. Образно-рухальна музична грамота перетворюється в елементарну музичну грамоту, завдяки цьому діти переходять до системи нотного запису, як вважається, природно, – через звуки, а не навпаки – через систему знаків до музики. Теорія й історія музики вивчається в старших класах поруч із практичним музикуванням.

Співають школярі з перших днів свого перебування в школі. Для розвитку почуття ритму обирають пісні, які діти готові часто слухати або наспівувати. Перевага надається співу *a capella*. На уроках музики викладачі прагнуть до того, щоби навіть “не музикальні” діти співали, але дитина може взагалі не співати, а довгий час тільки слухати пісні. Для співу особливе значення мають рухи рук, усього тіла, такі, наприклад, як рухи птаха, що летить, тварини, що стрибає, вітру тощо. Вважається, що поступово приводячи рухи до зовнішнього спокою, внутрішньо відроджуючи їх у співі, можна позбутися фальшивого співу. Усі вказівки повинні виступати у вигляді реального образу. У вальдорфській школі діти не готують концертної програми на показ, оскільки це відбирає багато часу й диктує інший ритм занять. Якщо дітей не підганяти й не чекати швидкого результату, то він сам виявиться, дивуючи батьків і самих учителів.

Залучення до гри в оркестрі відбувається поступово. У першому класі учні грають на флейті. Потім за ступенем обдарованості та нахилом навчання диференціюються на кілька ін-

струментів. З третього класу школярі грають на скрипці, віолончелі, із шостого – на духових інструментах. Поступово складається інструментальний дует, терцет, квартет, квінтет. Починаючи з четвертого-п'ятого року навчання, в кожному класі утворюється невеличкий оркестр. Вважається: щоб оволодіти нюансами хорового співу або гармонією інструментального твору, необхідна витримка й терпіння, що сприяють, головним чином, вправам волі, сприймання, розвитку соціальних якостей, – без чого навіть дуже тривалі заняття мистецтвом не приведуть до справжньої майстерності.

Спільні й індивідуальні сприйняття музичних елементів виховують у дітей здібності до слухання й розуміння музики. Сольні навички наприкінці результативно впливають в спільну справу всієї школи: музичне оформлення свят протягом року, шкільні концерти, музичний театр тощо. Учні старших класів грають у зведеному великому шкільному оркестрі, де, як і в шкільному хорі, вивчають твори видатних композиторів. До музичного репертуару, рекомендованого до сприймання, входять шедеври світової культури, музика різноманітних стилів та епох.

Підбирає музичний матеріал учитель, хоча й існують твори, які традиційно виконуються на святах. Як правило, це старовинна органна та лютнева музика, п'єси віденських класиків. Щодо творів композиторів-романтиків, то вони використовуються рідко, як і джазові. Сучасна музика звучить переважно як емоційно-естетичний звуковий фон уроків художньої праці або в позаурочних формах праці. Вальдорфських учнів таким чином намагаються позбавити “непередбачуваних несподіванок” у навчанні, що, як вважав Штайнер, урівноважує психіку дитини, тобто переважає певна заданість, ритмізованість навчально-трудового процесу, “коли негативним емоціям немає звідки виникнути” [3, с.16].

Фундаментальний принцип вальдорфської педагогіки: художнє передує інтелектуальному – виявляється як у побудові багаторічного шкільного курсу, так і в межах одного уроку. Елементи музичного мистецтва використовуються також на предметах природничо-математичного циклу. Спів учителя та учнів звучить на будь-якому уроці.

У вальдорфських школах вивчають предмет, який тісно пов'язаний із музикою й не є характерним для традиційної школи, але який надає більшої естетичної та практичної спрямованості процесу навчання й має терапевтичне значення.

Такою дисципліною передусім вважають евритмію (з грецької – прекрасний ритм, благозвучність, стрункість). Цей термін виник ще за античних часів і ввів його Платон. За визначенням великого філософа, евритмія – це мистецтво духовно-тілесного розвитку. Він помітив позитивну дію музики в поєднанні з гімнастикою на людину і вважав їх ефективними шляхами формування справжніх громадян.

У Р.Штайнера евритмія – це особливий вид мистецтва, здатний відображати переживання, почуття, емоційний стан за допомогою музики і руху. Він вважав, що слово, як і музика, може служити імпульсом для руху. Це вибудовування рухів людини в точному співвідношенні зі звуками музики і мови, що пробуджує почуття і волю. Основа музичної евритмії – образне переживання окремих звуків і тонів, виражене рухом у просторі.

В евритмії Р.Штайнер бачив засіб для розкриття і розвитку психоемоційного стану дитини. Якщо школярі навчаються розумінню руху в музиці та мові, то це діє як гармонізуючий засіб на їх душевне та тілесне життя. Кожен звук постає як зримий образ, оскільки відповідає специфічному руху. У ній мова і музика перебувають у гармонії з рухом виконавця. У музиці, наприклад, через рух відкривається тональність, передаються інтервали, тобто весь світ стає зримим.

Евритмія – це звук, виражений рухом. Тіло виконавця стає начебто інструментом, що звучить: воно співає або говорить, намагаючись передати всі художні та змістові відтінки мови або музики. Мистецтво евритмії зовсім не спонтанне й не довільне, воно базується на закономірностях мови, музики і сценічного простору, що реалізуються в спеціальних евритмічних формах просторового пересування (руху). Характерні рухи відповідають окремим нотам чи звукам. Кожному голосному та приголосному звуку відповідає свій специфічний рух [2, с.25]. Надалі заняття розділяються на навчально-педагогічну (така евритмія викладається у всіх вальдорфських школах у всіх класах поруч із звичайною гімнастикою) та лікувально-терапевтичну евритмію. Можна бачити, як жести в русі оздоровлююче впливають на хворі органи, якщо вони точно підібрані один до одного (покращується постава, знімається затисненість м'язів, покращується уміння володіти своїм тілом, спостерігається загальнозміцнююча та гармонізуюча дія).

Шкільна евризмія в кожному класі відповідає віковим завданням для дітей. Навчальний матеріал підбирається у зв'язку з відповідною програмою класів. Прості форми руху в просторі поступово ускладнюються: від простих – у молодших, до складніших – у старших класах. Вивчаючи жести голосних і приголосних звуків, діти вивчають мову евризмії. У музичній евризмії діти знайомляться також із гамами, ритмом, тривалостями, тактом; навчаються спеціальними рухами передавати характер музики. У старших класах діти можуть готувати завершені номери, виконувати великі музичні й поетичні твори, використовувати евризмичні сцени в спектаклі. Усе це допомагає більш глибокому вивченню літератури, рідної та іноземної мови, а також музики.

За допомогою евризмичних вправ, підкреслював Штайнер, може бути розвинута така воля, яка залишиться в людини на все життя, у той час як будь-який інший спосіб розвитку волі має ту особливість, що протягом життя вона стає слабшою внаслідок різних подій і випадків.

Важливу роль відіграє евризмія й у вихованні соціальної поведінки дітей, адже гармонійності в ній можна досягти лише за взаємної уваги й поваги, оскільки при одночасному русі в просторі усієї групи (класу) необхідно бути уважним до інших і розуміти принципи загального спільного руху.

Таким чином, у вальдорфській педагогіці заняття з музики та евризмії навчають школярів глибоко переживати власні настрої, емоційні стани, які викликані музичними образами, відчувати красу форми, інтонаційне багатство фактури, ритмічні переплетення. Основним акцентом цих занять є перенесення зовнішнього сприйняття на внутрішній світ дитини, що сприяє розвитку душевно-духовних процесів при формуванні особистості.

1. Ионова Е. Н. Вальдорфская педагогика: теоретико-методические аспекты / Е. Н. Ионова. – Харьков : Бизнес-Информ, 1997. – 300 с.
2. Карлгрен Ф. Воспитание к свободе / Ф. Карлгрен. – М. : МЦВП, 1993. – 269 с.
3. Писарева Е. Предисловие к лекции доктора Штайнера “Культура пятой расы” / Е. Писарева // Вопросы теософии. – 1907. – № 1. – С. 91–98.
4. Штайнер Р. Духовное обновление педагогики / Р. Штайнер ; пер. с нем. – М. : Парсифаль, 1995. – 256 с.
5. Штайнер Р. Искусство воспитания. Семинарские обсуждения и лекции по учебному плану / Р. Штайнер ; пер. с нем. – М. : Парсифаль, 1995. – 208 с.
6. Штокмайер К. Материалы к учебным программам вальдорфских школ / К. Штокмайер, Р. Штайнер ; пер. с нем. – М. : Парсифаль, 1995. – 416 с.

В статтє автор анализує основні аспекти музикального виховання і заняття евризмією в вальдорфській школі в контексті антропософської науки Р. Штайнера.

Ключевые слова: эвризмия, вальдорфская школа, антропософия, музыкальное воспитание.

Basic aspects of musical education by waldorf-school is analysed in the article within the context of R.Shteiner's antroposophic science.

Key words: eurhythmie, waldorf-pedagogics, antroposophie, musical education.

УДК 78.03:7.071.5

ББК 74.266.7

Вікторія Холоденко

ФОРМИ, ПРИЙОМИ ТА МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ МУЗИЧНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено результати дослідження особливостей самореалізації дітей молодшого шкільного віку в пізнавальній музично-творчій діяльності. Представлена методика діагностики дозволяє визначати рівні розвиненості творчої активності учнів початкової школи, а також сформованість на кожному рівні її компонентів (мотиваційного, афективного, поведінкового).

Ключові слова: творча активність, діагностика творчої діяльності, молодші школярі.

Прогресивний розвиток будь-якого суспільства великою мірою залежить від створення Державою таких умов, які б дозволяли кожному її громадянину реалізувати всі свої потенціали. Тому зусилля багатьох сучасних науковців спрямовані на створення нових освітніх концепцій,